

Asia: VN/22377/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi yleisestä asumistuesta annettua lakia (938/2014). Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmaan. Valtiontalouden tasapainottamiseksi asumistuen saamisen ehtoja muutetaan. Tukeen vaikuttavien tulojen vaikutusta kiristetään, tukiprosenttia lasketaan ja ansiotulovähennyksestä luovutaan. Asumistuen kuntaryhmitystä muutetaan pääkaupunkiseudulla. Lisäksi yleinen asumistuki omistusasuntoihin lakkautetaan. Ansiotulovähennyksen ja omistusasuntojen asumistuen poistamisella tukea kohdennetaan kaikkein pienituloisimmille ja vähävaraisimmille ruokakunnille. Tuen määrään vaikuttavan perusomavastuuosuuden määräytymistä muutetaan niin, että muiden muutosten vaikutukset ovat lievempiä lapsiperheille.

Keskeiset yleiseen asumistukeen ehdotettavat muutokset

Asumistuki omistusasuntoihin lakkautettaisiin. Omistusasuntojen asumistuen lakkauttamisella on tarkoitus kohdentaa tukea kaikkein pienituloisimmille ja vähävaraisimmille tuensaajille. Invalidiliiton näkemyksen mukaan omistusasuntojen asumistuen poistaminen heikentää asumistuen saajien yhdenvertaisuutta ja voi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin. Invalidiliitto pitää ehdotettavaa muutosta ongelmallisena. Omistusasumisen kulut ovat usein pienemmät kuin vuokralla asumisen kulut. Omistusasumiseen asumistukea saavat ovat pienituloisia, joten tuki kohdentuu jo oikein. Asunto voi olla omistajansa ainoa omaisuus, johon tämä on koko elämänsä ajan säästänyt. Yllättävillä elämänmuutoksilla, esimerkiksi vammautumisella, voi olla merkittäviä vaikutuksia myös henkilön taloudelliseen tilanteeseen. Olisi kohtuutonta vaatia tällaisessa tilanteessa omistusasunnon myyntiä ja kalliimpien asumiskulujen vuokra-asuntoon muuttamista tukien piiriin pääsemiseksi, jos omassa asunnossa on mahdollista asua olemassa olevien tulojen ja asumistuen turvin. Perustuslain 19.4 §:n nojalla julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Perustuslain 15.1 §:n mukaan jokaisen omaisuus on turvattu ja 9.1 §:n mukaan jokaisella on oikeus valita asuinpaikkansa. Julkisen vallan on turvattava näiden perusoikeuksien toteutuminen.

Asumistuen korvausprosenttia laskettaisiin nykyisestä 80 prosentista 70 prosenttiin. Asumistuki olisi siten jatkossa aina 70 prosenttia todellisten, enintään enimmäismääristen, asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta. Korvausprosentin laskeminen 80 prosentista 70 prosenttiin hyväksyttävien asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta pienentää tuen tasoa kaikilla yleisen asumistuen saajilla. Tuki pienenee muutoksen myötä useimmissa tapauksissa 12,5 prosenttia. Euromääräisesti vaikutus on sitä suurempi, mitä enemmän ruokakunta saa yleistä asumistukea.

Helsinki yhdistettäisiin samaan kuntaryhmään muun pääkaupunkiseudun kanssa, eli asumistuessa huomioon otettavat enimmäismäärät laskisivat Helsingissä hieman. Helsingin yhdistäminen kuntaryhmään 2 laskee yleisen asumistuen hyväksyttävät asumismenot Helsingissä muun pääkaupunkiseudun tasolle. Lähes kaikki Helsingissä yleistä asumistukea saavat ylittävät jo nykyiset enimmäisasumismenot, joten muutos vaikuttaa lähes kaikkiin helsinkiläisiin asumistuen saajiin. Samaan aikaan Helsingin kaupungin asunnot Oy, Helsingin kaupungin kokonaan omistama yhtiö, jonka asunnoissa vuonna 2019 asui 92 800 asukasta, on nostamassa vuokria merkittävästi.

Asumistuen laskukaavaan tehtävät muutokset lisäävät tuen ja vallitsevan vuokratason välistä eroa, joka jo nykyisellään on suuri. Asumiskustannusten kattamisessa edellytetään jatkossa enemmän muiden tulojen hankintaa. Invalidiliitto huomauttaa, että tässä ei ole huomioitu ihmisiä, joiden työkyky riittää vain osa-aikatyöhön, eikä kokoaikainen työskentely ole mahdollista.

Yleisen asumistuen saajissa on myös paljon opiskelijoita, jotka käyvät opiskelun ohessa osa-aikaisesti töissä. Miten käy opintojen, kun työssäkäynnin määrää on lisättävä asumistuen leikkausten myötä? Etenkin vammaiset opiskelijat joutuvat taloudellisesti yhä ahtaammalle, koska heillä on harvemmin työskentelymahdollisuuksia tai voimavaroja tehdä töitä opiskelujen ohella. Aiemman tutkimuksen perusteella suuret vaikutukset vuokratason lienevät epätodennäköisiä. Vuokrat siis edelleen nousevat, kun asumistuki laskee. Heikennysten kasautuva vaikutus kohdistuu etenkin pienituloisiin ihmisiin vuokrien edelleen noustessa ja asumiskustannusten kasvaessa.

Hallituksen esityksen mukaan ruokakunnan jäsenen tukeen vaikuttavista kuukausituloista vähennettävistä, palkka- ja yrittäjätuloja koskevasta 300 euron ansiotulovähennyksestä luovutettaisiin. Ansiotulovähennyksen poiston tavoitteena on kokoaikatyön vastaanottamisen kannusteiden parantaminen. 300 euron ansiotulovähennyksen poisto pienentää tuen tasoa kaikilla tuensaajilla, joilla on työtuloja perusomavastuun alarajan ylittävä määrä. Ansiotulovähennyksen poiston sijaan Invalidiliitto kannattaa ajatusta, että myös eläkkeensaajan asumistukeen lisättäisiin ansiotulovähennys. Tämä olisi perusteltua, koska mikäli Kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä saava on ollut myös eläkkeensaajan asumistuen piirissä, on ensimmäisenä työllistymistä estävänä kannustinloukkuna usein noussut esiin eläkkeensaajan asumistuki. Huomionarvoista on, että työkyvyttömyyseläkkeen saaja voi olla myös yleisen asumistuen piirissä.

Voimassa olevan yleistä asumistukea koskevan lain 13 §:n mukaan ruokakunnan jäsenen palkkatuloista ja yrittäjätuloista tehdään 300 euron ansiotulovähennys asumistuen määrää laskettaessa. Vähennyksen tarkoituksena on ollut kannustaa työntekoon ja työn vastaanottamiseen. Nykyinen hallitus tavoittelee suojaosan poistamisella kokoaikatyöhön hakeutumisen lisääntymistä, mutta ei esityksessään huomioi sitä, etteivät kaikki ihmiset voi tehdä kokoaikatyötä. Kokoaikaista työtä ei myöskään ole kaikille ja kaikkialla tarjolla. Myös osa-aikaiseen työhön tulisi kannustaa ja tätä eri etuuslaeissa säädetyt ansiotulon suojaosuudet ovat aiemmin tukeneet. Yleisellä asumistuella voidaan arvioida nykyisellään olevan työllistävä vaikutus nimenomaan ansiotulovähennyksen takia. Invalidiliitto painottaa, että kaikilla tulisi olla mahdollisuus ja kannattavaa tehdä kykyjensä mukaista

ja terveydentilansa sallivaa, sopivaa työtä. Kaikki ihmiset eivät voi työskennellä kokoaikaisesti. Hallituksen esityksessä ei millään tavalla huomioida tätä.

Yleisen asumistuen leikkauksilla huolestuttavia vaikutuksia

Invalidiliitto on huolestunut myös hallituksen esittämistä yleiseen asumistukeen tehtävistä leikkauksista mahdollisesti johtuvista seurannaisvaikutuksista. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla tehdään paljon osa-aikatyötä ja mm. monet henkilökohtaiset avustajat tekevät työtä osa-aikaisesti pienellä palkalla. Alalla vallitsee työntekijäpula. Pienipalkkaisilla aloilla ja osa-aikaisesti työskenteleville sosiaaliturvaetuudet täydentävät toimeentuloa, johon palkka ei riitä. Yleisen asumistuen ansiotulojen suojaosan poistamisella voi olla negatiivisia taloudellisia vaikutuksia näiden ihmisten elämään, henkilökohtaista apua käyttävien vammaisten ja pitkäaikaissairaiden ihmisten elämästä puhumattakaan. Hallituksen esityksellä voi olla alan henkilöstöpulaa entisestään pahentava vaikutus. Tästä taas seuraa negatiivisia vaikutuksia vammaisen, henkilökohtaista apua käyttävän henkilön elämänlaatuun, mahdollisuuteen käydä töissä ja elää itsenäistä elämää.

Hallituksen esityksen mukaan valtiovarainministeriön SISU-mikrosimulaatiomallilla tekemän alustavan arvion mukaan yleiseen asumistukeen ehdotettavien muutosten positiiviset kokonaisvaikutukset työllisyyteen ovat vähäisiä. Esimerkiksi ansiotulojen suojaosan poistolla ei esityksessä todetusti ole positiivisia vaikutuksia työllisyyteen ja silti esitystä perustellaan työllistymisen kannustimien lisäämisellä. Yleisellä tasolla tukitason tippuminen parantaa etenkin kokoaikatyön taloudellisia kannustimia, kun tuensaajan käytettävissä olevat tulot pienenevät suhteessa kokoaikatyöstä saatavaan palkkaan. Kannustimet työllistyä nykyisiä tuen saannin tulorajoja suuremmille tuloille paranevat. Osa-aikatyön tekemisen kannustimet kuitenkin heikkenevät ainakin suurimmalla osalla tuensaajista. Myös kannustimet työllistyä hyvin pienipalkkaiseen kokoaikatyöhön voivat heikentyä joissain tapauksissa, kun tuen saannin tuloraja pienenee.

Asumistuen määrää laskettaessa määritellään perusomavastuu, johon vaikuttavat ruokakunnan yhteenlasketut tulot. Kaikkein pienituloisimmilla perusomavastuuta ei muodostu lainkaan ja tämä alaraja riippuu ruokakunnan aikuisten ja lasten lukumäärästä. Hallitus esittää, että mainitun rajan ylittävistä tuloista otettaisiin jatkossa huomioon 50 prosenttia nykyisen 42 prosentin sijaan perusomavastuuosuutta määriteltäessä. Perusomavastuun korottaminen 50 prosenttiin pienentää työnteosta käteen jäävää tuloa, ja ansiotulovähennyksen poistaminen heikentää merkittävästi kannustimia ottaa vastaan työtä etenkin pienillä kuukausittaisilla työtunneilla. Invalidiliitto näkee tämän riskinä osa-aikatyötä tekevien vammaisten henkilöiden näkökulmasta sekä vaikeasti vammaisia avustavien, osa-aikaisesti työskentelevien henkilökohtaisten avustajien työn tekemisen kannattavuuden ja siitä seuraavan työntekijöiden saatavuuden näkökulmasta.

Muutokset pienentäisivät yleistä asumistukea saavien kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja ja siten myös ostovoimaa. Muutoksen suuruus riippuu kotitalouden koosta, asuinpaikasta, tulotasosta sekä asumismenoista. Esityksen mukaan muutokset vaikuttavat kaikkiin yleisen asumistuen saajiin, joskin toimeentulotuen saajilla yleisen asumistuen pieneminen kompensoituu täysimääräisesti toimeentulotuesta. Eniten tuki pienenee jonkin verran työtuloja saavilla tuensaajilla. Kelan arvion mukaan toimeentulotuen saajien määrä lisääntyy muutoksen myötä noin 15 000 kotitaloudella.

Toimeentulotuki on tarkoitettu viimesijaiseksi toimeentulon turvaksi. Invalidiliitto katsoo, että hallituksen tulisi mitoittaa ja kohdentaa ensisijaiset etuudet oikein, jotta sosiaaliturvaetuuksia tarvitseva ihminen tulisi niillä toimeen. Lisäksi hallitus on esittänyt myös toimeentulotukilakiin

tehtäviä muutoksia, jotka vaikuttavat asumismenojen huomioimiseen toimeentulotuessa, ja joilla on vaikutusta kaikkein heikoimmassa sosioekonomisessa asemassa olevien ihmisten asemaan.

Invalidiliitto on huolissaan siitä, että huono-osaisuuden kasautuminen lisääntyy edelleen, mikäli hallituksen esittämät säästötoimenpiteet pienituloisten ihmisten sosiaaliturvaetuuksiin toteutuvat. Kasautuvan huono-osaisuuden tekijöillä tarkoitetaan heikkoa terveyttä tai toimintakyvyn alenemaa, heikkoa tai puuttuvaa työkykyä, alhaista tai riittämätöntä palkkaa, aineellista puutetta tai yksinäisyyttä, heikkoa tai matalaa koulutusta, velkaantumista ja rakenteellisia tekijöitä, joita ovat suuret asumiskustannukset, heikot työllistymismahdollisuudet, palvelujen puute alueella, sekä heikot tai puuttuvat liikennemahdollisuudet. Edellä mainitut seikat ja niiden yhteisvaikutukset usein kasautuvat samoille ihmisille. Hallituksen esittämät muutokset on suunniteltu terveitä, keskimäärin työkykyisiä ihmisiä ajatellen, minkä vuoksi heikennykset vaikeuttavat juuri kaikkein heikompiensaisten elämää.

Hallitusohjelmaan perustuvat ehdotukset, jotka koskevat muun muassa omaisuuden huomioon ottamista yleisessä asumistuessa annetaan eduskunnalle erillisessä hallituksen esityksessä vuonna 2024. Hallituksen esityksessä todetaan, että nyt ehdotettujen muutosten ja tulevassa hallituksen esityksessä ehdotettavien muutosten vaikutukset tulevat osittain kohdistumaan samoihin henkilöihin. Samoihin henkilöihin kohdistuvia ristikkäisvaikutuksia syntyy myös niin kutsuttua indeksijäädystä koskevaan hallituksen esitykseen sisältyvistä ehdotuksista, ja lisäksi työttömyysturvaa ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksia ja kuntoutusrahaetuuksia koskevat muutosehdotukset kohdistuvat osin samoihin henkilöryhmiin, joihin tämän hallituksen esityksen vaikutukset kohdistuvat. Invalidiliitto huomauttaa, että ennakoivat vaikutusarviointit esitettävien muutosten ristikkäisvaikutuksista puuttuvat hallituksen esityksestä kokonaan.

Invalidiliitto muistuttaa sosiaali- ja terveysministeriötä YK:n vammaissopimuksesta ja sen Suomea sitovista määräyksistä. YK:n vammaissopimuksen 4. artiklan 3 kohdan mukaan laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä sekä myös muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta. Lausuntopyynnön jakelussa ei ole mukana yhtään vammaisjärjestöä, vaikka kyseessä on myös vammaisia ja heidän oikeuksiaan koskettava lakiesitys. Invalidiliitto painottaa, että jatkossa lausuntopyynnot tulee antaa vammaisjärjestöille YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla.

INVALIDILIITTO RY

Helsingissä 20.9.2023

Janne Juvakka

Laura Andersson

toimitusjohtaja

yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: juristi Ranja Alava, ranja.alava@invalidiliitto.fi

Invalidiliitto on fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajijärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on lähes 26 000 henkilöjäsentä ja 143 jäsenyhdistystä.

Alava Ranja
Invalidiliitto ry